

VAKWWERK

HET LEDENBLAD VAN DE VERENIGING BETER ONDERWIJS NEDERLAND

Nummer 7 | 5^e Jaargang | december 2010

Beter taalonderwijs in de basisschool

BON Beter
Onderwijs Nederland

- ◆ Hoe Zwarte Piet naar de kelders van het onderwijs zakte door Aleid Truijens
- ◆ Handschriftonderwijs op de basisschool door Astrid Scholten & Ben Hamerling

Dyslexie: een 'optisch identificatietekort'

Balt van Raamsdonk is dyslectisch. Door zo objectief mogelijk zijn eigen leesproces te observeren, heeft hij een visie op zijn leesstoornis ontwikkeld die afwijkt van de huidige, meest gangbare opvattingen over dyslexie. Deze andere visie geeft aanleiding tot een andere aanpak. Voor dyslectici vormt het 'optisch identificatietekort' het primaire probleem bij het leren lezen en spellen en niet - in eerste instantie - het fonemisch tekort.

Ooit werd ik door een deskundige een 'klassiek dyslecticus' genoemd, d.w.z. dat ik alle verschijnselen van een dyslecticus vertoon en nog wel in ernstige mate. Dyslexie heeft mijn leven voor een groot deel bepaald. Toen ik 60 werd, had ik het geluk dat ik mijn bedrijf kon verkopen en dat ik me kon gaan verdiepen in dit gekke probleem dat je normaal kunt spreken, normaal kunt denken maar dat het lezen zich niet normaal voltrekt. Omdat ik hierover wilde schrijven, ging ik op zoek naar informatie over wat er tot dan toe bekend was over dyslexie. Ik nam contact op met de stichting Balans, met de vereniging Woortblind maar ook met de deskundigen op het gebied van dyslexie van verschillende universiteiten in Nederland. Die zoektocht heeft er toe geleid dat ik in 2003 een hoofdstuk mocht schrijven in het boek 'Leven met dyslexie' dat werd uitgegeven naar aanleiding van het gelijknamige congres dat toen werd gehouden in Groningen. Dit hoofdstuk bevatte een eerste versie van mijn 'fenomenologische benadering van dyslexie'.

Door het vele lezen dat ik in die tijd deed, ontdekte ik dat ik steeds meer korte woorden in één oogopslag herkende zonder dat ik ze eerst spellend moest decoderen. 'Leeskilometers maken' doet dus iets met je

brein! Zou het mogelijk zijn om kinderen met aanleg voor dyslexie niet eerst spellend te leren lezen maar om hen meteen herkenkend te leren lezen en dan, vanuit het hele woord, optisch te leren spellen?

Tekort aan grafemisch bewustzijn

Mijn benadering van dyslexie begint met het kijken naar de fenomenen, de verschijnselen, die zich voordoen bij lezen en schrijven. Ik spreek daarbij vanuit eigen ondervinding. Het is niet mijn bedoeling het probleem dyslexie vanuit de sociaal-emotionele kant te benaderen.

In de jaren negentig ontdekte men dat dyslexie te maken had met 'de fonologische verwerking' (klankherkenning) van de taal. In het brein van nog zeer jonge zogenaamde

risicokinderen werden afwijkende reacties op auditieve prikkels gevonden. Onder deskundigen ontstond consensus over het 'fonologisch/fonemisch tekort' als oorzaak van dyslexie. Een kind met dyslexie zou niet goed in staat zijn om letterklanken binnen een gehele woordklank te leren onderscheiden. Iedereen was blij: dat moest het zijn! Maar... ik herkende dit niet bij mezelf! Bij lezen heb je toch primair met letter- en woordbeelden te maken en niet met letter- en woordklanken. Lezen betreft toch een zichtbaar gemaakte taal. En met die zichtbare beelden had ik problemen, niet omdat er iets aan mijn ogen mankeerde maar omdat ik alleen rijtjes letters zag. Het lukte mij niet aan zo'n rijtje letters een betekenisvolle samenhang te ervaren; het rijtje kreeg geen herkenbaar 'gezicht'. Ik was niet in staat om (aanvankelijk) letterbeelden en (later) woordbeelden in één oogopslag te identificeren met hun klank en betekenis waardoor ik ze niet direct leerde benoemen. Zolang een rechtopstaand streepje met een punt erboven nog als zodanig wordt gezien, heeft deze waarneming in de perceptie van de waarnemer niet de metamorfose ondergaan waardoor de klank 'i' direct aan dit beeld 'i' kan worden beleefd. Het streepje en de punt hebben dan nog niet het 'gezicht' van

één letter gekregen, een 'i'.

Nu noem ik dit verschijnsel een 'optisch identificatietekort'. Dit 'optisch identificatietekort' ligt dus ten grondslag aan een tekort aan fonemisch bewustzijn want wat niet wordt herkend, kan niet worden benoemd! Men zou van een tekort aan grafemisch bewustzijn kunnen spreken. Vroeger noemde men een dyslecticus 'woordblind' en dat was heel terecht. Door goed te leren spreken, heeft het in aanleg dyslectische kind zijn fonologisch tekort op het gebied van zijn moeder/spreektaal al voor een groot deel overwonnen; het heeft geleerd de betekenis van taal met de klank van taal te identificeren.

Recent onderzoek

Sinds enkele jaren duikt in wetenschappelijk onderzoek naar dyslexie in binnen- en buitenland, steeds vaker het begrip 'visuele (aandachts) factor' op. Die zou een (negatieve) rol spelen bij deze leesstoornis. Zo heeft het grote tienjarig onderzoek naar dyslexie van de NWO (Nederlandse organisatie van Wetenschappelijk Onderzoek) gevonden dat niet alleen auditieve prikkels maar ook visuele prikkels vaak vertraagd worden verwerkt in de hersenen van in aanleg dyslectische kinderen. Bij een belangrijk Amerikaans hersenonderzoek is een cluster van neuronen in het brein gevonden dat in verband staat met het herkennen van series (rijtjes) letters die samen een woord vormen. Bij dyslectici disfunctioneert dit cluster. Deze ontdekkingen moeten haast wel iets met mijn 'optisch identificatie-tekort' te maken hebben! Maar tot nu toe hebben ze, bij gezaghebbende orthopedagogen nog niet geleid tot nieuwe inzichten op het gebied van leesonderwijs aan leerlingen met dyslexie, hoewel de consensus over een fonologisch/fonemisch tekort als primair probleem bij dyslexie, haarscheurtjes begint te vertonen.

Leesmethoden en dyslexie

Ik durf de bewering aan dat de moderne lees- en spelmethodes dyslexie bevorderend zijn. 'Letter- klankkoppelen', spellend/decoderend lezen, 'hakken en plakken'... Stuk voor stuk vormen ze een ramp voor in aanleg dyslectische leerlingen omdat het oefeningen zijn in het opdelen en decoderen van 'rijtjes letters'. Deze leerlingen zouden

vanwege hun 'optisch identificatietekort' juist de betekenisvolle samenhang van de letters en de volgorde waarin ze staan, moeten leren ontdekken. Daar zijn oefeningen voor. Een woordbeeld vormt een geheel dat als geheel herkend en gelezen moet worden. Als dit niet vanaf het begin gebeurt, vormt zich een verkeerd 'lexicaal pad' in de hersenen van in aanleg dyslectische kinderen en dit geldt ook voor andere in aanleg zwakke lezers. Een verkeerd leesproces is te omschrijven als: 'decoderend, luisterend, verklankend, en dan pas begrijpend lezen', terwijl het zou moeten zijn: 'kijkend, begrijpend lezen'. Bij identificatie van woordbeeld met woordklank klinkt de woordklank als het ware direct op uit het beeld. Wanneer het een bekend woord betreft waarbij de klank al met een betekenis is geïdentificeerd, is de klank die opklinkt betekenisvol. Wanneer het een onbekend woord, een pseudowoord of een woord in een vreemde taal betreft, roept het beeld geen betekenis op maar (indien uitspreekbaar) wel een woordklank.

Spelfouten moet je zien

Zeker leren ook dyslectische kinderen de betekenis van kortere, veel gebruikte woor-

den snel herkennen – welke leesmethode ook wordt gebruikt – maar een groot aantal woorden blijven ze verklanken. Daardoor krijgen ze meestal niet het leestempo dat in de samenleving van hen wordt gevraagd, bijvoorbeeld om de ondertiteling van een film te kunnen bijhouden.

Het principe van lezen berust op woordbeeldherkenning, op identificatie van woordbeeld met zijn betekenisvolle woordklank. Het principe van schrijven en spellen berust op het produceren van een woordbeeld vanuit een innerlijk visuele voorstelling. Als een leerling onvoldoende in staat is om zich zo'n voorstelling te maken, moet hij wel 'spellend' – dus vanuit de klank – schrijven. En dat levert vaak spelfouten op die hij vervolgens niet als fout herkent. Spelfouten kan je niet horen, die moet je zien. Ook spelfouten komen dus ook voort uit een optisch probleem.

Wat en hoe dan wel? Ik ontwikkelde het pre-leescurriculum 'Alfabedding' dat bestaat uit vijf basisoefeningen. Deze basisoefeningen zijn bedoeld om vooraf te doen gaan aan het 'echte' leren lezen. Alfabedding beoogt een aanzet te zijn tot herkenkend leren lezen (niet te verwarren met globaal lezen) en optisch leren spellen.

Aanvankelijk is meestal niet bekend welke leerlingen van een groep in aanleg dyslectisch zijn. De oefeningen zijn dan ook geschikt voor alle aanstaande lezers. Voor in aanleg dyslectische leerlingen maar ook voor andere, in aanleg zwakke lezers vormt Alfabedding zelfs een onmisbaar fundament voor hun latere 'lees carrière'. Met enige aanpassing kan iedere al op school gebruikte lees- en of spelmethode voortbouwen op dit fundament.

De oefeningen bestaan uit het vergelijken en daarna innerlijk voorstellen van eerst de letters, en vervolgens van lettercombinaties en van korte woordjes. Het gaat daarbij om het herkennen op basis van de uiterlijke vorm en positie van letters en woordbeelden. Pas daarna mogen deze worden benoemd. De laatste oefening betreft het optisch spellen: het tellen en in de juiste volgorde benoemen van letters binnen een innerlijk voorgesteld woordje.

De volgende stappen zullen zijn: het wetenschappelijk onderbouwen van mijn visie op dyslexie en de empirische toetsing op basisscholen van het pre-leescurriculum 'Alfabedding'. Dat zal niet lang op zich laten wachten.

Balt van Raamsdonk